

7. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов н/Д.: Изд-во Феникс, 1997. – 480 с.
8. Зятева Л. А. Экологически безопасный тип отношения к природе как характеристика технологического этапа развития культуры / Л. А. Зятева // Технологическое образование школьников: состояние проблемы, перспективы : материалы межрегиональной научно-практической конференции 27–28 марта 2002 г. / под ред. В. Д. Симоненко. – Брянск : БГУ, 2002. – С. 24–26.
9. Лернер И. Я. Задачи и содержание общего и политехнического образования / И. Я. Лернер, М. Н. Скаткин // Дидактика средней школы. – М. : Просвещение, 1982. – С. 103.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ткачук Станіслав Іванович – доктор педагогічних наук, професор кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій, декан технолого-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Надійшла до друку 9.01.2013 р.

УДК 378.147:37.013.42

Олена Усик

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в аспекті компетентнісного підходу. Автором окреслено базові компетентності, на формування яких спрямований навчально-виховний процес студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: *компетенції, компетентності, компетентнісний підхід, професійна діяльність, майбутні соціальні педагоги, навчально-виховний процес, вища школа.*

В статье проанализирован процесс профессиональной подготовки будущих социальных педагогов в разрезе компетентностного подхода. Автором описаны базовые компетентности, на формирование которых направлен учебно-воспитательный процесс студентов специальности «Социальная педагогика» в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: *компетенции, компетентности, компетентностный подход, профессиональная деятельность, будущие социальные педагоги, учебно-воспитательный процесс, высшая школа.*

In the article deals with the process of professional preparation of future social pedagogue in slit of competent approach. The author is described of basic competents, at formation that directing of educational and well-bred process for students of specialty «Social pedagogy» in the higher educational institution.

Key words: *competences, competent approach, professional activity, future social teachers, educational and well-bred process, higher school.*

Постановка проблеми. Демократизація суспільного життя України потребує переорієнтації системи освіти згідно з тенденціями економічного та духовного розвитку країни.

Підготовка кваліфікованого спеціаліста відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, який вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях, здатного до ефективної роботи за фахом, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності – це основна мета освіти. Цей вид освіти зазнає значних трансформацій, а саме: переходу від орієнтованої на знання (передача студентам певного обсягу знань і вмінь) до компетентнісної (формування достатнього рівня розвитку рефлексії, що дозволить самостійно здобувати нові знання). Вища школа покликана забезпечити фундаментальну наукову, професійну й загальнокультурну підготовку молоді, здобуття громадянами відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, перепідготовку й підвищення кваліфікації фахівців.

У теорії компетентнісного підходу до освіти досліджується питання про ієрархію освітніх компетентностей, успішне розв'язання якого матиме безпосередній вплив на відбір змісту й ефективних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти реалізації компетентнісного підходу в системі вищої школи окреслено в дослідженнях І. Бега, В. Краєвського, О. Локшиної, В. Лугового, С. Сисоевої, Л. Хоружої, А. Хуторського та ін. Питання компетентнісного підходу, формування педагогічної і професійної компетентності розкриваються у працях В. Байденко, О. Овчарук, В. Сластьоніна та ін. Загальні аспекти ключових компетентностей знайшли послідовне висвітлення в роботах А. Вербицького, П. Горностая, В. Донія, І. Єрмакова, І. Зимньої, В. Ляшенка, Г. Несен, О. Овчарук, О. Савченко, В. Серікова, Л. Сохань та інших. Зміст і структуру професійно-педагогічної компетентності розглядали науковці І. Зязюн, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Малихін, Н. Ничкало, Л. Парашенко, С. Ракова та інші. Питання професійної підготовки соціальних педагогів висвітлено в працях: А. Капської, Л. Міщик, В. Поліщук, М. Галагузової та ін. Дослідженням моделі організації навчання в Болонській системі присвячено роботи А. Алексюка, І. Макарової, М. Берешук.

Метою написання статті є розкриття особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів на основі компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в контексті інтеграції України до Європейського освітнього простору, реформування вищої школи у світлі Болонського процесу гостро постало питання професіональності та конкурентоспроможності фахівця. Особливо – це якість підготовки соціального педагога у вищому навчальному закладі. Адже основним об'єктом його роботи є діти, яким він буде допомагати зростати, розвиватися, соціалізуватися. У більшості випадків це діти, які пережили багато неприємностей у своєму житті, недоотримали любові, тепла, турботи, перебувають у кризовому стані, втратили надію на краще майбутнє. І на соціального педагога покладаються обов'язки навчити їх жити по-новому, вірити в себе та інших людей, допомогти підростаючому поколінню знайти своє місце в суспільстві. Але спочатку майбутньому фахівцю у процесі навчання у вищій школі потрібно здобути знання, уміння та навички, які будуть необхідні йому для виконання професійних функцій.

Зміст, організація та технології формування професіональних знань, умінь та навичок у ВНЗ потребують суттєвих змін, які стосуються удосконалення навчального процесу на основі компетентнісного підходу: запровадження кредитно-модульної системи навчання, підвищення ефективності самостійної та індивідуальної, наукової роботи студента, посилення практичної підготовки. Отже, важливою проблемою є розробка єдиного навчально-розвивального середовища для студентів за спеціальністю «Соціальна педагогіка», яке б сприяло засвоєнню змісту навчання, наступності модулів у формуванні їхньої професійної компетентності, створенню можливостей щодо вільного прояву індивідуальності кожного.

Сучасну вищу професійну освіту орієнтовано на реалізацію нової освітньої парадигми, спрямованої на підготовку компетентних фахівців, які володіють високоорганізованим стилем самоосвіти, академічною, соціальною та професійною мобільністю, на формування в студентів такої сукупності компетентностей, які б дозволили їм бути конкурентоспроможними в умовах усе більш глобалізуючого ринку праці.

Сутність навчального процесу в умовах компетентнісного підходу – це створення

конкретних ситуацій та всебічна підтримка дій, які безпосередньо впливають на формування певної компетентності. У літературних джерелах компетентнісний підхід трактується як націленість освітнього процесу на формування та розвиток у суб'єктів навчання ряду ключових і предметних компетенцій (компетентностей). Вони не є ізольованими одиницями навчальних планів, а втілюють елементи академічної і професійної освіти, оцінку попереднього досвіду навчання та тенденції до подальшого розвитку [9, с. 355].

Вирішення проблем удосконалення підготовки висококваліфікованих спеціалістів та підвищення якості навчання на основі компетентнісного підходу у ВНЗ становить об'єкт цілого ряду теоретичних досліджень та пошуку практичних рішень. Найбільш перспективним є знаходження внутрішніх резервів інтенсивного розвитку навчального процесу у вищих навчальних закладах. Такими внутрішніми джерелами активності особистості у процесі набуття знань, необхідних для подальшого навчання, самоосвіти та майбутньої професійної діяльності, є, перш за все, усвідомлення необхідності саморозвитку, мотивації до успіху, самостійності, комунікативних навичок та організаторських умінь, а також професійні інтереси. У зв'язку із цим однією із центральних проблем педагогіки вищої школи є дослідження різних сфер розвитку особистості як фактора підвищення ефективності навчальної діяльності та формування людини XXI століття.

Нова концепція освіти визначає складником державних освітніх стандартів компетентність фахівця. За основну мету вищої школи ставиться виховання й навчання людини, здатної до культурного творіння й продуктивного діалогу із соціумом; спеціаліста, який володіє необхідними для здійснення професійного обов'язку знаннями, вміннями і навичками, тобто успішного вирішення професійних завдань, що дає змогу бути обізнаним у справах певної галузі, кваліфіковано вирішувати питання сфери своєї професійної діяльності.

Оскільки компетентнісний підхід пов'язаний з ідеєю всебічної підготовки і виховання індивіда не лише як спеціаліста, професіонала своєї справи, але і як особистості, члена колективу і соціуму, він є гуманітарним у своїй основі. Адже метою гуманітарної освіти є не лише передача майбутньому соціальному педагогу сукупності знань, умінь і навичок у певній сфері, а й розвиток світогляду, міждисциплінарного чуття, здатності до прийняття індивідуальних творчих рішень, до самоосвіти, а також формування гуманістичних цінностей.

Термін *компетентність* почали застосовувати для характеристики рівня професійної підготовки порівняно недавно. Так, людина, що не є компетентною, не зможе повною мірою й у соціально значимих аспектах її реалізувати. Поняття «компетентність» у психолого-педагогічній літературі співвідноситься з прикметником *компетентний*. У словнику С.Ожегова слово «компетентний» тлумачиться як «обізнаний, авторитетний у певній сфері фахівець», тобто той, хто має якісь компетенції [7]. Дещо інший смисл вкладає в поняття «компетентність» В.Безрукова у Словнику нового педагогічного мислення. «Компетентність – це застосування знань і вмінь, що дозволяють професійно грамотно висловлюватися, оцінювати, мислити [2, с. 57]».

Таким чином, *компетентність* – це:

- професійно сформована якість особистості,
- професіоналізм працівника,
- властивість особистості педагога, яка сприяє продуктивному розв'язанню поставлених завдань, спрямованих, у свою чергу, на формування особистості підростаючого покоління [3].

Тривалі дискусії дозволили виокремити чотири базові характеристики поняття «компетентність». Учені зробили висновок про те, що: для демонстрації компетентності обов'язково потрібен контекст; компетентність завжди є результатом, вона є характеристикою того, що може робити індивід, а не описує процес, під час якого індивід набув цю компетентність; для вимірювання здатності індивіда щось робити потрібні чітко визначені та затверджені стандарти; компетентність є мірою того, що індивід може робити в конкретно визначений час [8].

Рада Європи виділяє базові (ключові) компетентності, необхідні сьогодні будь-якому спеціалісту. Зокрема виділено п'ять ключових компетентностей, якими мають володіти молоді

європейці:

- політичні та соціальні компетентності;
- компетентності, що визначають здатність до життя в багатокультурному і національному суспільстві;
- компетентності, що визначають володіння усним і писемним спілкуванням, у тому числі іноземними мовами;
- компетентності, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства: володіння новими технологіями, уміння їх застосовувати;
- компетентності, що реалізують здатність і бажання неперервної, протягом життя освіти [5].

І.А. Зимняя розглядає компетентності в галузі професійної освіти, які характеризують фахівця, охоплюючи всі аспекти його життєдіяльності. Нею виокремлено три групи ключових компетентностей [4, с. 150]:

- компетентності, що стосуються самого себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності та професійної діяльності;
- компетентності, які відносяться до взаємодії людини з іншими людьми, здатністю працювати в команді;
- компетентності, що регулюють діяльність людини, проявляються у всіх її типах і формах, у тому числі виконання професійних обов'язків.

У зв'язку з тим, що основу професійної діяльності соціального педагога складає вербальна взаємодія з клієнтом, то його фахова підготовка у вищій школі пов'язується із рівнем сформованості комунікативної компетентності. Проблема комунікативної компетентності актуалізувалася у зв'язку з функціональними і комунікативно-доцільними особливостями мовленнєвого спілкування.

У сучасній педагогічній науці спостерігається тенденція до визначення комунікативної компетенції як такої, що характеризує професіоналізм особистості у розумінні й відтворенні мови на рівні не тільки фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та особливостей ситуації спілкування. Професійну компетентність соціального педагога слід розглядати крізь призму його компетенцій, тобто повноважень, у яких він орієнтується і навіть має певний досвід.

Складовою професійної компетентності соціального педагога є *комунікативна компетентність* як одна з важливих у професійному і суспільному житті. З одного боку, вона сприяє соціалізації особистості й відповідає особистісним потребам громадян, а з іншого – забезпечує суспільство професійними кадрами. Крім суто професійних знань та вмінь, компетентність містить такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність до роботи в групі, комунікативні здібності, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити та ін. Компетенція трансформує уміння й знання в новій ситуації.

Особливості комунікативної компетентності соціального педагога виявляються через теоретичну підготовку в галузі міжособистісного пізнання, міжособистісних стосунків, законів логіки та аргументації. Отже, сутність терміна *«комунікативна компетентність соціального педагога»* розуміємо як *сукупність достатньо сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських здібностей, здатності до самоконтролю, емпічної культури вербальної та невербальної взаємодії*. Комунікативна компетентність соціального педагога зумовлюється також гуманістичною спрямованістю освіти, здатністю відчувати іншу людину (групу людей), адекватно сприймати її, бути готовим до співпраці, взаємодії.

Професійна комунікативна компетентність студентів визначається такими складовими: теоретичні та практичні знання в системі гуманітарних дисциплін (комунікативна компетенція); організаторські здібності студента; комунікативна рефлексія.

Комунікативна компетентність особистості передбачає такі здібності: а) давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, у якій має відбутися спілкуватися; б) програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; в) занурюватися в соціально-психологічну атмосферу ситуації спілкування; г) здійснювати

соціально-психологічне управління процесами спілкування у процесі комунікації [1, с.211-213]

Сучасна парадигма освіти – «навчання протягом життя» [6] – порушує нові завдання перед системою безперервної педагогічної освіти, спрямованої на підготовку майбутніх соціальних педагогів із широким спектром знань, умінь та професійних педагогічних якостей. Отже, у процесі навчання у вищій школі формуються такі компетентності, які є складовими професіоналізму фахівця:

- загальнокультурна компетентність (сфера культури особистості): виховання у студентів моральних загальнолюдських цінностей, толерантності, тактовності та ін.;
- комунікативна компетентність: використання мови як засобу спілкування, комунікативна культура;
- соціальна компетентність: формування умінь аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначати своє місце в ньому, відповідно до соціальних норм і правил проектувати стратегії свого життя, виконувати різні соціальні ролі й функції, брати відповідальність на себе за прийняття рішень і їх виконання;
- компетентність у застосуванні інформаційно-комп'ютерних технологій: сприяти оволодінню студентами навичками орієнтації в інформаційному просторі, уміннями і знаннями, де можна знайти інформацію з будь-якого питання, як її застосовувати, як нею оперувати.

Для забезпечення формування цих компетентностей у вищій школі передбачено цикли навчальних дисциплін: гуманітарної і соціально-економічної, загальнонаукової (фундаментальної) та спеціальної (професійної) підготовки. Згідно з програмами курсів студенти опановують 50 % навчального матеріалу у процесі аудиторного навчання: лекції, семінарські та практичні заняття. Решта відводиться на самостійну роботу, яка передбачає перелік тем для вивчення, написання конспектів, рефератів, курсових та дипломних проектів, вирішення соціально-педагогічних ситуацій, розробка сценаріїв, програм заходів щодо роботи з дітьми та підлітками тощо. Особливу роль у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів відіграє проходження педагогічної практики, яка є зв'язуючою ланкою між теоретичним навчання студента і його майбутньою професійною діяльністю. Ці складові навчального процесу у послідовності й системності створюють умови для формування і розвитку компетентності та творчого потенціалу в майбутніх фахівців.

У зв'язку з тим, що компетентнісний підхід передбачає формування у спеціаліста комплексу компетентностей, що включають як фундаментальні знання, так і вміння аналізувати і розв'язувати проблеми в нових умовах, уважаємо, що професійну компетентність студентів зі спеціальності «Соціальна педагогіка» характеризують:

1) *знання* основ вікової, педагогічної і соціальної психології, етики та естетики, права, екології, державної мови; методологічних принципів, методів та форм виховання; технологій освітньо-виховної роботи в навчальних закладах різних типів; особливостей профілактичної роботи; форм і методів роботи в сімейно-побутовій сфері та з клієнтами різних соціальних груп; стану і тенденцій розвитку дитячих, підліткових рухів, течій, організацій та їх вплив на особистість; культурних, економічних, демографічних, екологічних особливостей соціального середовища і довкілля;

2) *уміння*:

- комунікативні: установити контакт зі співрозмовником; підтримувати розмову; будувати висловлювання в різних стилях та жанрах; уміння переконувати, доводити, захоплювати ідеями, задумами;

- аналітичні: проаналізувати процеси, ситуації, що відбуваються в соціумі, визначити, як вони впливають на розвиток дитини, виділити проблеми та знайти рішення щодо їх подолання;

- організаторські: створити ресурси соціальної допомоги та підтримки особистості, залучити до цієї роботи волонтерів;

- прогностичні: спрогнозувати наслідки проблем у соціальному зростанні особистості, визначити мету діяльності, передбачати можливі результати роботи;

- проєктивні: створити програми діяльності за окремими напрямками, підібрати

відповідний інструментарій, методи та технології для розв'язання проблем та складних життєвих обставин;

3) *навички*: розпізнавати проблеми та складні життєві обставини, що порушують життєдіяльність та соціальне зростання особистості; дотримання етичних норм; організація діагностичної та консультативної діяльності, розв'язання конфліктних ситуацій, проведення індивідуальних та групових форм роботи як з дітьми, так і з дорослими.

Отже, процес якісної підготовки майбутніх соціальних педагогів буде ефективним за умов: у системі вищої освіти застосовуватиметься компетентнісний підхід до змісту підготовки фахівців даної галузі відповідно до сучасної професійної моделі та запитів ринку праці; навчальний процес буде організовано за структурно-логічною схемою та здійснюватиметься системно, у відповідності до сучасних підходів щодо забезпечення єдності теоретичної, практичної та науково-дослідної підготовки; розроблено єдине модульне середовище з метою формування інформаційної культури студентів.

Висновки. Сьогодні суспільна та професійна діяльність від соціального педагога вимагає інтегративної якісної характеристики особистості – компетентності. Вона у свою чергу передбачає наявність таких якостей, як активність, мобільність, уміння планувати свою діяльність, знаходити адекватні та ефективні рішення складних професійних завдань, уміння визначати рівень готовності та результативності своєї діяльності, мотивацію до моделювання життя, використання ресурсів на досягнення соціальних та професійних цілей. За допомогою сукупностей компетентностей фахівець може включитися в різні види діяльності. Саме компетентнісний підхід у підготовці майбутніх соціальних педагогів у вищій школі дозволить сформувати базові компетенції для успішної реалізації власного потенціалу, досвіду та виконання на високому рівні професійних обов'язків.

Наше дослідження розкрило лише частково компетентнісний підхід щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищій школі. Наступні дослідження будуть присвячені процесу формування ключових компетентностей у процесі проходження студентами спеціальності «Соціальна педагогіка» педагогічної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф.С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Безрукова В.С. Словарь нового педагогического мышления / В.С. Безрукова. – Екатеринбург : Валгос, 1996. – 94 с.
3. Дубасенюк О.А. Професійне становлення педагога / О.А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДП, 1993. – 106 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия [Текст] / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем подготовки специалистов, 2004. – С. 150.
5. Левшин М.М. Впровадження компетентнісного підходу до навчання у ВНЗ: реалії та перспективи / М.М. Левшин // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – Київ : Педагогічна думка, 2009. – С. 217-224.
6. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / за ред. І.А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 636 с.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов [под ред. Н.Ю. Шведовой]. – М. : Русский язык, 1986. – 797с.
8. Пометун О.І. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири сучасної школи / О.І. Пометун // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – Київ : Педагогічна думка, 2009. – С. 332-345.
9. Шапран О.І. Компетентнісний підхід до організації педагогічної практики студентів / О.І. Шапран // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 26. – С. 354-358.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Усик Олена Федорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та освіти дорослих ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 20.12.2012 р.

УДК 371.13

Ольга Федьович

ПРОБЛЕМА ІНТЕРЕСУ В ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ

У статті проаналізовано проблему інтересу в гуманітарних науках, зокрема його розуміння у педагогіці. На основі проведеного контент-аналізу визначень поняття «інтерес» подано його науково обґрунтоване формулювання.

Ключові слова: інтерес, гуманітарні науки, спрямованість, мотив, ставлення.

В статье проанализирована проблема интереса в гуманитарных науках, в частности его понимание в педагогике. На основании проведенного контент-анализа определений понятия «интерес» предложена его научно обоснованная формулировка.

Ключевые слова: интерес, гуманитарные науки, направленность, мотив, отношение.

In the article the problem of interest in humanities in particular its understanding in pedagogy is analyzed. Based on the content analysis of the definitions of the «interest» concept, its scientifically approved definition is suggested.

Key words: interest, humanities, directionality, motive, attitude.

Постановка проблеми. Входження української професійної, зокрема й педагогічної, освіти до Європейського й світового освітнього простору, доконче потребує нових підходів до розробки та реалізації освітніх технологій. У цьому контексті важливою постає проблема формування професійного інтересу майбутнього вчителя, адже підвищення професійного рівня педагогів є необхідною умовою модернізації системи освіти. Сучасний учитель повинен бути компетентним спеціалістом, тому вчені велику увагу приділяють проблемі орієнтації на професію, формуванню стійкого інтересу до роботи вчителя. Ставлення до професійного інтересу, до можливостей його розвитку й використання для підготовки компетентних фахівців усе більшою мірою визначається як необхідний елемент у системі вищої освіти. Адже неможливо підготувати людину до будь-якої діяльності, якщо в неї немає інтересу до професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукової літератури свідчать про те, що проблема інтересу давно привертала увагу вітчизняних та зарубіжних учених: філософів, соціологів, психологів, педагогів. Так, дослідженням проблеми інтересу займалися соціологи (Г. Гак, Г. Глезерман, О. Здравомислов, І. Кронрод, Ю. Шаров та ін.), психологи (М. Беляєв, В. Богословський, С. Виготський, Е. Зеєр, А. Ковальов, В. М'ясищев, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін.), педагоги (Л. Божович, В. Іванов, А. Маркова, Н. Морозова, Г. Щукіна та ін.). Однак єдиної точки зору вчених щодо трактування поняття «інтерес» досі немає.

Метою написання статті є аналіз проблеми інтересу в гуманітарних науках, зокрема